

KRYZYSY

Sztuki Artura Pałygi można czytać w kluczu kryzysowym. Przyjrzeć się im przez pryzmat zachwiania systemów wartości leżących u podstaw życia społecznego, na osi religia – edukacja – rodzina.

Pierwsze z wymienionych zjawisk dotyczy zarówno kryzysu wspólnotowego kultu ujętego w ramy instytucji, jak i indywidualnej religijności. Trzeba od razu zaznaczyć, że dramatopisarz nie neguje istnienia rzeczywistości ponadempirycznej („czy wierzysz w coś ponad w jakąś siłę sprawczą” – pyta policyjna psycholog dziewczynę, której matka zginęła w pożarze w sztuce *W środku słońca gromadzi się popiół*). Nie kwestionuje także znaczenia duchowości rozumianej jako poszukiwanie sensu (temu zadaniu poświęcają się bohaterowie *Wszystkich rodzajów śmierci*). Wydaje się jednak podważać rację bytu Kościoła katolickiego. Nie zaspokaja on już potrzeby transcendencji, uznawanej niekiedy za najwyższe piętro piramidy Masłowa. Uczestnictwo w praktykach religijnych cechuje automatyzm, z ambony płynie pouczenie zamiast nauczania, a rytualne symbole tracą swoje pierwotne znaczenie. Chociaż w *#chybanieja* pojawia się sugestywny, wywołujący negatywne konotacje obraz – Kościół jako „pusty teatr, z bardzo drogiej dykty i pluszu”, sam autor wyjaśniał przed premierą, że dotykając zagadnień istotnych społecznie, m.in. problemu pedofilii wśród duchownych, pragnął dialogu, a nie kontrowersji.

Wiele postaci ze sztuk Artura Pałygi przechodzi kryzys wiary. Bywa on pochodną strachu przed śmiercią (przypadek Anieli Dąbek z *Nieskończonej historii*) lub odejścia najbliższych (Maria Curie-Skłodowska, protagonistka *W promieniach*); nieudanych prób zaszczepienia ewangelicznych nauk w codziennym życiu (Andrzej z *Nieskończonej historii*); utraty zaufania do autorytetów kościelnych (córka założyciela zakonu Legionistów Chrystusa z *#chybanieja*). Warto tu przywołać rozpoznanie Jacka Sieradzkiego, który „obronę przed zwątpieniem” uznał za „jeden z ważnych tematów pisarstwa Artura Pałygi”. Obronić wiarę w swoje kapłańskie powołanie próbuje też młody ksiądz (*#chyba nie ja*), ale ostatecznie zawiedziony gorszącą postawą kleru rezygnuje z posługi.

Chwieje się zatem autorytet kapłana. Podobny los spotyka kolejny niegdysiejszy bastion społecznego szacunku – zawód nauczyciela. Paradoks polega na tym, że Pałyga sam jest z zawodu nauczycielem i przez pewien czas pokój nauczycielski był jego środowiskiem naturalnym. Jest również miejscem akcji sztuki *Żyd*. W tym przypadku autora zainspirowało zderzenie oczekiwań wobec pedagogów jako elity intelektualnej z brutalną rzeczywistością prowincjonalnej szkoły, i towarzyszące temu napięcie. Nawet, jeśli ująć portret środowiska oświatowego w nawias – karykatury lub czarnej komedii – co w przypadku *Żyda* jest uprawnione, ponieważ jest to tekst, który stereotypem stoi i ze stereotypem walczy, o tyle przy lekturze innych tekstów uśmiech schodzi z twarzy. Szkoła bywa przedstawiana jako siedlisko zwyrodnienia (*W promieniach*), a nauczyciel jako osoba zmęczona przekazywaniem wiedzy, wypalona (*W środku słońca gromadzi się*

popiół); operująca frazesami (*Rewizor. Będzie wojna!*); stosująca przemoc fizyczną (*Sandwichman*) i psychiczną (*Zakazane dzieci – opowieść Korczakowska*).

Przechodząc do ostatniego z kryzysowych kręgów – rodzinnego – można odnotować w twórczości Artura Pałygi wyczerpanie się tradycyjnego modelu życia rodzinnego oraz utratę przez rodziców sprawczości – możliwości wpływania na dzieci i ich wybory. I to niezależnie od tego, czy mówimy o uznawanym za anachroniczny i szkodliwy model autokratyczny (*Ojciec nasz, Zakazane dzieci*), czy też o demokratycznym stylu wychowania określanym jako racjonalny (*Zagubiony chłopiec, Sandwichman*). Postępująca autonomizacja życia członków rodziny uniemożliwia praktycznie głębokie porozumienie. Relacje stają się płytkie i fasadowe.

Czy istnieje sposób na zażegnanie tych kryzysów? Wobec faktu, że literatura dramatyczna pozwala nam analizować ludzkie życie – odwołuje się do moralności, naświetla sprzeczności i konflikty – ale nie przynosi gotowych recept na poprawę sytuacji, wypada stwierdzić, że sztab antykryzysowy musimy zwołać sami.

Kamila Łapicka

Źródła:

Dominika Motak, *Religia – religijność – duchowość. Przemiany zjawiska i ewolucja pojęcia*, „Studia Religiologica”, z. 43/2010, s. 201-218.

Jolanta Nabiałek, *Uważam, że Kościół jest w Polsce potrzebny [rozmowa z Arturem Pałygą]*, 27.04.2019, <https://krytykapolityczna.pl/kultura/teatr/chybanieja-rozmowa-z-arturem-palyga/>, dostęp: 31.08.2022.

Artur Pałyga, *W środku słońca gromadzi się popiół*, baza sztuk Gdyńskiej Nagrody Dramaturgicznej.

Artur Pałyga, *#chybanieja*, elektroniczna wersja sztuki otrzymanej przez autorkę w czasie pracy w komisji artystycznej 26. Ogólnopolskiego Konkursu na Wystawienie Polskiej Sztuki Współczesnej.

Jacek Sieradzki, *Od środka*, 05.12.2019, <https://encyklopediateatru.pl/artykuly/283964/od-srodka>, dostęp: 29.08.2022.

„Teatr Bagatela - Żyd - Artur Pałyga o swoim tekście”, 11.03.2018, <https://www.youtube.com/watch?v=sSYIVIE9308>, dostęp: 30.08.2022.